

OSSOWSKA MARIA – z domu Niedźwiedzka, urodzona 26 I 1896 w Warszawie, zmarła 13 VIII 1974 w Warszawie.

Inspirowana lekturą książki E. Haeckla pt. *Zarys filozofii monistycznej* rozpoczęła w 1915 studia na Wydziale Filozofii Uniwersytetu Warszawskiego. Początkowo zainteresowania Ossowskiej skoncentrowane były wokół zagadnień filozofii przyrody, jednakże dzięki uczestnictwu w zajęciach prowadzonych przez J.Łukasiewicza, T.Kotarbińskiego i W.Tatarkiewicza w swoich badaniach ukierunkowała się na studium problematyki semantycznej. Podczas pobytu na Uniwersytecie Warszawskim zadebiutowała również w pracy pisarskiej, jako recenzentka książki W.Tatarkiewicza *O bezwzględności dobra*. Tuż po obronie rozprawy doktorskiej, której promotorem był J.Łukasiewicz, wyjechała do Francji, aby kontynuować dalej naukę na paryskiej Sorbonie. W tym czasie nawiązała listowny kontakt z B.Russellem. Po powrocie do Polski w 1923 objęła stanowisko starszego asystenta na Uniwersytecie Warszawskim. Oprócz pracy na uczelni Ossowska aktywnie uczestniczyła również w działalności naukowej Warszawskiego Towarzystwa Filozoficznego, Warszawskiego Instytutu Filozofii i Polskiego Towarzystwa Psychologii. W 1924 wyszła za mąż za Stanisława Ossowskiego. Wspólnie napisali i opublikowali w 1935 książkę: *Nauka o nauce*. W międzyczasie Ossowska z sukcesem zakończyła przewód habilitacyjny. Lata 1933-1935 spędziła razem z mężem w Anglii na stypendium Kultury Narodowej. Pobyt w Wielkiej Brytanii był dla niej okazją do uczestnictwa w seminarium B.Malinowkiego i G.Moore'a. Dyskusje, jakie przeprowadziła z G.Moore'em wytyczyły nowy kierunek jej badań. Od tej pory zainteresowania badawcze Ossowskiej umiejscowione były przede wszystkim na gruncie problematyki etycznej. W czasie II wojny światowej działalność naukowo-dydaktyczną kontynuowała na tajnym Uniwersytecie Warszawskim. Podczas nazistowskiej okupacji stolicy Polski brała czynny udział w pracach Rady Pomocy Żydom. W 1944 wraz z mężem musiała opuścić Warszawę i ukryć się w Legionowie. Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości dołączyła do grona wykładowców Uniwersytetu Łódzkiego jako profesor, specjalnie dla niej utworzonej Katedry Nauk o Moralności. Od 1948 aż do 1966 kierowała Katedrą Historii i Teorii Moralności na Uniwersytecie Warszawskim. W wyniku działań politycznych w 1952 odsunięto ją na cztery lata od pracy na uczelni. W 1960 zakończyła

kierowanie Zakładem Teorii i Historii Moralności w Instytucie Filozofii i Socjologii Polskiej Akademii Nauk. W tym samym roku wygłosiła serię wykładów w Bernard College, Columbia University w Nowym Jorku. Na emeryturę przeszła w 1966, choć to nie było to równoznaczne ze zrezygnowaniem przez nią z działalności naukowej. Rok później została zaproszona na Uniwersytet Pensylwański, w Filadelfii, aby wygłosić cykl odczytów na temat socjologii moralności. W 1973 dostała nagrodę państwową I stopnia za całokształt osiągnięć naukowych.

Poglądy swoje przedstawiła w: *Motywy postępowania. Z zagadnień psychologii moralności*, Warszawa 1949(wzn.1958); *Socjologia moralności. Zarys zagadnień*, Warszawa 1963(wzn 1986); *Myśl moralna Oświecenia angielskiego*, Warszawa 1966(wzn1996); *Normy moralne. Próba systematyzacji*, Warszawa 1970 (wzn.1985); *Ethos rycerski i jego odmiany*, Warszawa 1973(wzn1986); *Social Determinants of Moral Ideas*, Philadelphia 1970; *Podstawy nauki o moralności*, Warszawa 1957(wzn. Wrocław 1994); *Moralność mieszczańska*, Łódź 1956 (wzn.Wrocław 1985); *O człowieku, moralności i nauce*, Miscellanea, Warszawa 1983.

Założenia: Na całokształt działalności naukowo-dydaktycznej Ossowskiej miało wpływ wiele czynników. Z pewnością największe piętno odcisnął na niej okres, jaki spędziła na Uniwersytecie Warszawskim. Studiując filozofię pod kierunkiem najznakomitszych przedstawicieli szkoły lwowsko-warszawskiej przejęła od nich nie tylko zakres problematyki, którą się później zajmowała, ale również i warsztat pracy naukowej. I choć odnosiła się krytycznie do poglądów K.Twardowskiego, K.Frenkla, T.Kotarbińskiego i W.Tatarkiewicza to przyswoiła sobie wiele z ich sposobu podejścia do nauki, jako takiej. W ślad za swoimi nauczycielami z okresu studiów twierdziła, że w filozofii trzeba zrezygnować z rozumowań prowadzonych w sposób nieściśły i wieloznaczny; postulowała stosowanie w badaniach metody opisu analitycznego oraz proponowała odejście od zagadnień, których nie można jednoznacznie opracować. Ossowska czerpała również z metod badawczych stosowanych na łamach funkcjonalizmu. Głównym przedstawicielem tego nurtu, którego poglądy spotkały się z największym oddźwiękiem w twórczości Ossowski był B.Malinowski. Przejęła od niego naukowe podejście do zjawisk moralnych. Dzięki niemu zauważyła, że badania nad moralnością trzeba

prować w ramach danej kultury i danego systemu wartości i w procesie naukowej analizy tych zjawisk trzeba być otwartym na teorie antropologii kulturowej, psychologii oraz na różne nurty filozofii moralnej. Świadomie unikanie przez Ossowską rozstrzygnięcia dotyczące genezy norm moralnych oraz preferowany przez nią relatywizm kulturowy również jest zapożyczeniem z teorii funkcjonalizmu. We francuskiej szkole socjologicznej Ossowska doceniała wkład E. Durkheima w rozwój naukowych badań nad moralnością. Uznała za trafną i godną naśladowania proponowaną przez niego metodę historyczno-porównawczą oraz analizę danych historycznych.

Omawiając źródła, z których Ossowska czerpała inspiracje do swoich badań, należałoby wspomnieć jeszcze o jej powiązaniach z filozofią marksistowską. Nastawienie do tego nurtu było różne i ulegało wyraźnym fluktuacjom na kolejnych etapach kariery naukowej. Ossowska była utwierdzona w przekonaniu o klasowym uwarunkowaniu moralności. Stosowała zasadę historyczno-genetyczną oraz pojęcia wzorcowe charakterystyczne dla myśli filozoficznej kontynuowanej w duchu K. Marksa i F. Engelsa.

Poglądy. Ossowska za główny cel swojej działalności naukowo-dydaktycznej postawiła sobie stworzenie podstaw dla obiektywnych badań nad moralnością. Na gruncie tradycyjnie uprawianej etyki, jej zdaniem, niepotrzebnie łączy się w jedno: opisowe i normatywne podejście do zjawisk moralnych. Rozróżnienie to stało się kryterium wyodrębnienia dwóch postaw stosowanych w obszarze filozoficznych rozważaniach nad moralnością. Pierwsze podejście charakteryzuje badacza moralności, który interesuje się moralnością w sposób czysto faktyczny, opisowy. Drugie, natomiast dotyczy etyka rozpatrującego moralność w kategoriach przyjętych przez siebie zasad i reguł. Etyk, w rozumieniu Ossowskiej, poprzez poszukiwanie ogólnych, obiektywnych i obowiązujących bez względu na uwarunkowania czasowo-przestrzenne norm staje się również współautorem badanej moralności. Etyk bowiem dołącza do grupy analizowanych przez siebie faktów moralnych własne oceny i opinie.

Ossowska proponowała powołanie nowej dyscypliny mającej w sposób ścisły i rzetelny badać zjawisko moralności. Podwaliny programowe, nazwanej przez nią, nauki o moralności, zostały opracowane na przestrzeni

1933 i 1939, zaś ostateczny rezultat merytorycznych i metodologicznych przemyśleń nad nową dziedziną Ossowska dała wyraz w książce: *Podstawy nauki o moralności*.

Nauka o moralności już w swoich założeniach nie była nauką jednorodną. Miała opierać się na kilku filarach, które mogłyby udźwignąć ciężar bogactwa problematyki moralnej. Były to: metodologia moralności, psychologia moralności, socjologia moralności i historia moralności.

Nauka o moralności Ossowska postulowała, że nauka o moralności ze względu na specyfikę oraz wielowymiarowość przedmiotu, który chce badać, powinna się posługiwać się paletą różnorodnych procedur badawczych. Najważniejszą z nich była analityczna metoda badania języka ocen i norm moralnych. Badacz moralności nie mógł, w przekonaniu Ossowskiej, w sposób subiektywny decydować o zakresie pojęcia *moralność*. Prawo do arbitralności w tym względzie przyznawała jedynie etykowi. Badacz moralności analizując meandry język potocznego, zarówno tego pisanego jak i mówionego, miał dotrzeć do najbardziej pierwotnych i utwalonych w umyśle ludzi twierdzeń na temat moralności. Następnie porównując obiegowe opinie o tym, co jest uznawane za moralnie dobre i moralnie złe, miał wyróżnić najistotniejsze elementy moralności. Efektem tak przeprowadzonej pracy powinno być skonstruowanie analitycznej definicji moralności. Jednakże zastosowanie proponowanej przez Ossowską metody do budowy definicji moralności zakończyło się niepowodzeniem. Nie było to w jej odczuciu, wynikiem ułomności procedur analitycznych, ale niespójnością z jaką badacz spotyka się w samym zjawisku moralności.

Metodologia nauki o moralności, obecność tego działu na terenie nauki o moralności Ossowska usprawiedliwiała koniecznością uściślenia terminologii używanej w naukowych rozważaniach nad moralnością. Refleksje snute na gruncie metodologii nauki o moralności miały doprowadzić do wyodrębnienia swoistych właściwości ocen i norm uznawanych za moralne. Ossowska przyrównała ten proces do czynności wyłuskiwania, ponieważ podobnie jak wyłuskiwaniu tak i próbie ustalenia ścisłej definicji moralności towarzyszy trud i konieczność dotarcia do warstwy istotnej i wartościowej poprzez odrzucenie tego, co zbędne i niepotrzebne.

Psychologia moralności, ta część nauki o moralności, która miała dokonać analizy faktu moralnego na płaszczyźnie indywidualnych procesów dokonujących się w psychice człowieka. Ossowska wychodziła z założenia, żeby zrozumieć w pełni czym jest faktycznie moralność, trzeba przyrzeć się mechanizmom zachodzącym w strukturze osobowościowej jednostki kierującej się danymi kryteriami moralnymi. Ze względu na bogactwo materiału, którym zajmuje się ten dział wyodrębniono dodatkowo poszczególne subdyscypliny: 1)psychologia oceniania, bada przyczyny i okoliczności powstawania ocen moralnych; 2)psychologia postępowania, analizuje motywy dominujące w ludzkim postępowaniu, (rozważania nad naturą ludzką); 3)dział zajmujący się analizą przeżyć specyficznych dla sfery moralnej, takich jak: poczucie moralne, poczucie powinności, wyrzuty sumienia; 4)dział omawiający sferę przeżyć: miłość, zawiść, zazdrość, współczucie; 5)psychogeneza moralności, interesuje się zarówno pierwszymi przejawami reakcji moralnych u dziecka jak i rozwojem moralnym człowieka na przestrzeni całego jego życia; 6) typologia moralności, zajmuje się kategoryzacją ludzi ze względu na dominującą u człowieka postawę moralną(np.człowiek z zasada); 7)dział zajmujący się badaniem zjawisk patologicznych.

Socjologia moralności, w rozumieniu Ossowskiej, jest kolejnym niezbędnym ogniwem do obiektywnego przedstawienia zjawiska moralności. Nauka ta zajmować się miała badaniem funkcjonowania faktu moralnego w przestrzeni społecznych interakcji. W ramach tego działu zajmowano się na przykład środowiskowym zróżnicowaniem moralności. Ossowska wskazywała na to, że normy i oceny moralne są nie tylko uwarunkowane kontekstem klasowym, ale i środowiskowym. Socjologia moralności interesują się zarówno typologią wartości jak i ich przyczynami, zwraca również uwagę na korelację pomiędzy preferencją pewnych poglądów moralnych a uwarunkowaniami kulturowymi i zjawiskami geograficzno-demograficznymi.

Historia moralności, zdaniem Ossowskiej, jest fundamentem wiedzy o rozwoju form twierdzeń i zachowań moralnych. Celem dociekań tej dziedziny, nie było tylko historyczne zestawienie poglądów etycznych, ale ich uporządkowanie i opisanie za pomocą odpowiednich narzędzi metodologicznych. Przedmiotem badań było dotarcie do obiegowych opinii i sposobów zachowań charakterystycznych dla różnych grup społecznych

żyjących w danych warunkach geograficzno-czasowych. Dział historyczny pełnił zarówno funkcję pomocniczą jak i podstawową w stosunku do innych dyscyplin nauk o moralności, ponieważ była głównym źródłem treści badawczych, z którego mogły czerpać w formułowaniu swoich wniosków.

Ossowska sugerowała, aby w przypadku trudności z wydobyciem norm moralnych z pośród innych norm występujących w danej grupie ludzi, posługiwać się pojęciem etosu. Etos w tym rozumieniu byłby uznana za obowiązującą w danym społeczeństwie hierarchią wartości moralnych lub zespołem zachowań specyficznych dla danej grupy ludzi i uwarunkowanych przyjętą w tej grupie hierarchią wartości. Ze względu na to, że program badań nauki o moralności skonstruowany przez Ossowską właściwie skupił się tylko na encyklopedycznym katalogowaniu różnych opinii na temat, co jest uważane za dobro i zło moralne w ramach danej grupy społecznej, Ossowska zaliczana jest przez wielu teoretyków etyki do nurtu etologii.

Celem nauki o moralności miało być utworzenie definicji moralności. Ossowska uważała, że moralność jest zjawiskiem wielopłaszczyznowym, uwarunkowanym poprzez kontekst zarówno historyczny, jak i kulturalny i podlega fluktuacjom zależnie od podziałów klasowych, grupowych, przyjmowanych przez jednostkę ról społecznych. Nie jest możliwe równoczesne zachowanie postawy neutralności, bezzałożonowości w ustaleniu definicji moralności oraz jednoczesne zawarcie w niej wszystkich intuicji wynikających z badań nad moralnością. Pomimo trudności z określeniem jednoznacznego przedmiotu nauki o moralności, bogactwo treści jakie niesie ze sobą ta problematyka, zdaniem Ossowskiej zdecydowanie rekompensuje te trudności i pozwala żywić nadzieję na dalszy rozwój tej dyscypliny.

Chałasiński, *Zagadnienie historyczno-socjologicznej samowiedzy inteligencji polskiej*, w: *Mysł Współczesna* 1947, nr 5, s.141-174; J.Goćkowski, L.Hołowicka, *Ethos profesjonalnych uczonych*, w: *Etyka* 1981, t.19, s.157-180; H.Jankowski, *Społeczne funkcje twórczości etycznej prof.Marii Ossowskiej*, w: *Etyka* 1966, t.1, s. 137-143; K.Kiciński, *Człowiek i świat wartości*, w: *Polityka* 1974, nr 34, s.9 ; K.Kiciński, *posłowie do M.Ossowska: O człowieku, moralności i nauce*, Warszawa 1983, s.560-587; K.Kiciński, *Sprawozdanie z konferencji nt.Maria Ossowska jako socjolog moralność*, „Prace Instytutu Profilaktyki Społecznej i Resocjalizacji

Uniwersytetu Warszawskiego”, t.3,1979; K.Kiciński, Społeczne determinanty orientacji moralnych, *Etyka*, 1983, nr 20.; K.Kiciński, Marii Ossowskiej socjologia moralności, w: *Socjologia moralności*, red.K.Kiciński, Warszawa 1984.

L. Kołakowski, *Zamiast kwiatów na grób Pani Marii*, *Kultura*[Paryska] 1974, nr 10; T. Kotarbiński, *Działalność i postawa Profesor Marii Ossowskiej*, w: *Argumenty* 1966, nr 27, s.3-9; J. Kurczewski, *Marii i Stanisława Ossowskich koncepcja ekspresji*, w: *Kultura i Społeczeństwo* 1983, nr 4, s.75-87; J. Lande, *O ocenach. Uwagi dyskusyjne*, w: *Kwartalnik Filozoficzny* 1948, z.3-4, s.241-313; I. Lazari-Pawłowska, *O twórczości Marii Ossowskiej*, w: *Studia Filozoficzne* 1966, nr 2, s.3-10; I. Lazari-Pawłowska, *Maria Ossowska jako badacz moralności*, w: *Studia Filozoficzne* 1975, nr12, s.92-107; M.Łoś-Babicka, *50 lat pracy naukowej prof.Marii Ossowskiej*, w: *Więź* 1966, nr10, 128-133; S.Nowak, *Precyzja i pasja*, w: *Literatura* 1972, nr 23, s.6; P.J.Smoczyński, *M.Ossowska. .W dziesiątą rocznicę śmierci*, w: *Ruch filozoficzny* 1986, nr3-4, s.253-265; S.Soldenhoff, *Nad książkami Marii Ossowskiej*, w: *Współczesność* 1966, nr 25-26, s.10; K.Szaniawski, *Poznanie i troska o wartości*, w: *Literatura* 1974, nr 34, s.3; Z.Ziębiński, *Koncepcje etyczne Marii Ossowskiej*, w: *Nurt* 1975, nr2, s.16-18; A.Ziemny, *Życ, aby świadczyć. Spotkanie z Marią Ossowską*, w: *Ty i Ja* 1970, nr 9, s. 2-5.

Marin Szczerbiński, *Marii Ossowskiej koncepcja nauki o moralności*, praca magisterska napisana pod kierunkiem ks. prof. A. Szostka, KUL, Lublin 2003.

Joanna Rutkowska-Hajduk